



**Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University**



**Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation**

**THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR  
(2014–2022): HISTORICAL, POLITICAL,  
CULTURAL-EDUCATIONAL, RELIGIOUS,  
ECONOMIC, AND LEGAL ASPECTS**

**Scientific monograph**

Riga  
Latvia  
Baltija Publishing  
2022

*Recommended for printing and distribution via Internet  
by the Academic Council of Baltic Research Institute  
of Transformation Economic Area Problems according  
to the Minutes № 4 dated 31.05.2022*

**EDITORIAL BOARD:**

**Bodak Valentyna Anatoliivna** – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Rector, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University;

**Pantiuk Mykola Pavlovych** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice Rector for Research, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University;

**Haliv Mykola Dmytrovych** – Doctor of Pedagogical, Professor, Dean of the Faculty of History, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University;

**Ilnytskyi Vasyl Ivanovych** – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University;

**Vikhliaiev Mykhailo Yuriiovych** – Doctor of Law, Professor, Director, Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation.

**The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects** : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 1436 p.

<b>Dankevych Yu. V.</b> ANALYSIS OF REGULATORY LEGAL ACTS INTRODUCED DURING THE MART OF MARITIME IN UKRAINE.....	1143
<b>Zavalna Z. V.</b> THE ROLE OF THE CONTRACTUAL REGULATION OF PUBLIC RELATIONS DURING WARTIME: PROBLEM STATEMENT.....	1149
<b>Karmaza O. O.</b> PROTECTION OF THE RIGHTS AND INTERESTS OF CITIZENS IN THE CIVIL PROCESS UNDER MARTIAL LAW AND RUSSIA'S MILITARY AGGRESSION AGAINST UKRAINE.....	1156
<b>Kobryn V. S.</b> POLITICAL AND LEGAL PREREQUISITES OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR OF 2022.....	1165
<b>Kohut O. V.</b> TO THE QUESTION OF LEGAL FRAMEWORK OF MARTIAL LAW.....	1170
<b>Kolohoida O. V., Slyvinska A. V.</b> A SPECIAL PROCEDURE OF THE CORPORATE RIGHTS IMPLEMENTATION UNDER CONDITIONS OF MARTIAL LAW.....	1177
<b>Kravchuk O. O., Bondarenko M. S.</b> CRIMINALIZATION OF COLLABORATIONISM IN UKRAINE.....	1187
<b>Kravchuk S. M.</b> THEORETICAL-LEGAL AND PHILOSOPHICAL ASPECTS OF THE RIGHT TO LIFE AND EUTHANASIA DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR 2014–2022.....	1196
<b>Lapkin A. V.</b> FUNCTIONING OF COURTS AND PROSECUTOR'S OFFICE IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	1208
<b>Lytvyn N. A., Shevchenko A. O.</b> FEATURES OF PROVIDING ADMINISTRATIVE SERVICES UNDER MARTIAL LAW.....	1215
<b>Mernyk A. M.</b> VIOLATION OF THE LAWS AND CUSTOMS OF WAR BY THE ARMED FORCES OF THE RUSSIAN FEDERATION IN KHARKIV DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR REGION IN FEBRUARY-MARCH 2022 (HISTORICAL ASPECT).....	1220
<b>Moseiko A. H.</b> RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2014–2022): LEGAL ASPECTS.....	1227
<b>Onishchuk Yu. V.</b> ORGANIZATIONAL AND LEGAL BASES OF ACTIVITY ADVOCACY OF UKRAINE IN MILITARY CONDITION.....	1235
<b>Orobets K. M.</b> CRIMINAL OFFENCES COMMITTED IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW: SOCIAL DANGER AND LEGAL CONFIRMATION.....	1240
<b>Ostapenko O. H.</b> POLITICAL AND LEGAL PROBLEMS OF DETERMINING THE PRECONDITIONS FOR ARMED AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION ON UKRAINE ON FEBRUARY, 24-th 2022.....	1247
<b>Pokhylenko I. S.</b> LEGAL REGULATION OF CULTURAL HERITAGE IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	1256

## ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРЕДУМОВ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА УКРАЇНУ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ

Остапенко О. Г.

**Постановка проблеми.** Наприкінці лютого – на початку березня 2014 року відбулося посягання Російської Федерації (далі – РФ) на суверенітет України з порушенням норм і принципів міжнародного права. Анексія Криму та захоплення частини території Луганської та Донецької областей для світового співтовариства відбувалися у режимі «прихованої агресії», оскільки влада РФ в інформаційному просторі наголошувала на відсутності російських регулярних військ на території України. Проте невизнання країнами світу законності проведеного на території Автономної Республіки Крим (далі – АРК) референдуму 16 березня 2014 року щодо його входження до складу РФ, на нашу думку, не дозволило перейти агресії з прихованої до відкритої. Цей етап в науковій літературі переважно називають «гібридною війною», яка розпочалася з дестабілізації політичної ситуації на сході України, захоплення адміністративних будівель в окремих адміністративно-територіальних одиницях на сході і півдні України, проголошення окремих територій народними республіками. Активні воєнні дії під час антитерористичної операції на території Луганської та Донецької областей, на жаль, не дозволили повернути захоплену територію на сході країни, в межах якої були проголошені Луганська та Донецька народні республіки. Своєрідним «підтвердженням» участі Російської Федерації стало встановлення факту причини загибелі пасажирів та екіпажу малайзійського «Боїнга» рейсу МН17 Малайзійських авіаліній внаслідок застосування РФ ракети «Бук».

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання збройної агресії РФ проти України та гібридної війни були предметом дослідження юристів, істориків, політологів, військових тощо. Вагомий внесок у дослідження проблеми правомірності застосування зброї та ведення агресивної війни внесли такі вітчизняні науковці як М. М. Антонович, В. Г. Буткевич, В. А. Василенко, М. М. Гнатівський, О. В. Задорожній, І. І. Лукашук, О. О. Мережко, В. М. Репецький тощо. Серед останніх публікацій слід виділити колективну монографію Дорошка М., Балюка В., Задорожного О. та ін. «Гібридна війна Росії проти України після Революції гідності» (2018), в якій здійснюється комплексний аналіз причин та наслідків гібридної агресії Росії проти України після Революції гідності у воєнно-політичній, юридичній, економічній та інформаційній сферах.

Підкреслимо, що не зважаючи на велику кількість наукових праць у вказаній сфері, питання збройних конфліктів продовжують цікавити не тільки науковців у сфері міжнародного права, але й адміністративного, кримінального, конституційного тощо. Так, предметом дослідження виступають питання режимів воєнного стану та стану війни, кібербезпеки, гібридної та інформаційної війн, тероризму тощо. Юридична природа Мінських домовленостей як виду міжнародно-правового акту була предметом дослідження таких відомих міжнародників як М. Баймуратов, М. Буроменський, О. Буткевич, А. Георгіца, А. Дмитрієв, В. Мицик, В. Муравйов, Т. Сироїд, Л. Тимченко, О. Трагнюк та ін. Багато науковців приділяли увагу проблематиці зовнішніх зносин України та РФ, наголошували на наявності загроз для України від РФ, сьогодні збройний конфлікт з прихованого набув характеру агресивної війни з численним порушенням РФ норм і принципів міжнародного права. Саме цими факторами і зумовлюється актуальність наукових досліджень з питань збройних конфліктів, необхідність пошуку оптимальних шляхів виходу України з такого конфлікту з найменшими ризиками для країни та подолання його негативних руйнівних наслідків.

**Метою дослідження** є аналіз причин і передумов переходу збройної агресії РФ із прихованої до активної агресивної війни з порушенням норм принципів міжнародного права, перш за все, порушення принципу незастосування сили чи погрози застосування сили (заборони розв'язання агресивної війни).

**Виклад основного матеріалу.** Питання миру та міжнародної безпеки сьогодні є найголовнішими для кожної держави світу. Правовими способами запобігання агресії, розробленими державами, є нейтралітет, створення без'ядерних зон, демілітаризація та договори про колективну безпеку. Після проголошення незалежності Україна заявила про свій намір бути нейтральною державою, не застосовувати, не виробляти і не набувати ядерної зброї. У 1994 році у межах Будапештського меморандуму<sup>1</sup> після приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї<sup>2</sup> країни-гаранти (США,

<sup>1</sup> Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998\\_158#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text)

<sup>2</sup> Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_098#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text)

Великобританія та РФ) зобов'язалися: згідно з принципами Заключного акта НБСЄ поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України (п. 1); утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом ООН (п. 2); утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, припинення її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги (п. 3) тощо.

Норми щодо поваги територіальної цілісності та непорушності кордонів містилися і у ст. 2 Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та РФ, ратифікованому Україною у 1998 році<sup>3</sup>. Крім того, ст. 3 закріплювала, що «Високі Договірні Сторони будують відносини одна з одною на основі принципів взаємної поваги суверенної рівності, територіальної цілісності, непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, незастосування сили або загрози силою, включаючи економічні та інші способи тиску, права народів вільно розпоряджатися своєю долею, невтручання у внутрішні справи, додержання прав людини та основних свобод, співробітництва між державами, сумлінного виконання взятих міжнародних зобов'язань, а також інших загальновизнаних норм міжнародного права». (Через збройну агресію РФ дію Договору у грудні 2018 року було припинено Україною з 1 квітня 2019 року.)

Всупереч положенням зазначеного Договору і Будапештського меморандуму РФ здійснювала комплексний вплив на Україну в енергетичній, економічній і гуманітарно-інформаційній сферах, зокрема, через події «газових війн» 2005-2006 рр. та 2008-2009 рр.<sup>4</sup>. Крім того, до розв'язання військового конфлікту керівництво РФ здійснювало необґрунтовану дискредитацію українського експорту з метою спричинення країні економічних збитків та втягування до Митного союзу<sup>5</sup>.

Серед причин збройної агресії РФ науковці називають внутрішні чинники (міжрегіональні протиріччя, оформлені у відповідні ідеологічні, партійно-політичні та громадські структури), що спрягло зовнішньому втручанням РФ, зокрема, шляхом провokatивної діяльності російських та проросійських

медій<sup>6</sup>. Тому не випадково в Законі України «Про основи національної безпеки» (2003) серед загроз національній безпеці України були названі прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів країни. На думку вчених, подолання зазначених чинників потребувало розроблення й упровадження заходів із формування загальнонаціональної ідентичності. Проте «зберігання міжрегіональних суперечностей було певною мірою обумовлене недостатньою ефективністю вітчизняної державної влади, високим рівнем і системним характером корупції, неадекватністю реагування державних органів на конфліктні загострення у сфері політичних, економічних, соціальних, міжетнічних, міжконфесійних відносин, радикалізацією суспільних настроїв і поширенням проявів екстремізму, зокрема, інспірованих російським втручанням»<sup>7</sup>.

Питому вагу в реалізації планів РФ із забезпечення впливу на політичну еліту України та збройну агресію після Революції Гідності стала окупація території АРК, що забезпечувалася проведенням референдуму про включення території АРК до складу РФ. Як заявляють аналітики РФ, референдум відбувся через державний переворот в Україні (що цікаво, факт державного перевороту встановлений рішенням Дорогомилівського районного суду м. Москви від 27 грудня 2016 року на підставі заяви громадянина про встановлення факту), коли влада була захоплена «націоналістами та екстремалами» внаслідок реалізації права народу на самовизначення (що у даному випадку не відповідає нормам і принципам міжнародного права) і (начебто) під наглядом 150 міжнародних спостерігачів. При цьому автори доповіді про легітимність проведеного референдуму зазначають, що прийняте внаслідок референдуму рішення дозволило уникнути збройного насильства відносно жителів АРК<sup>8</sup>. На підставі викладеного і з урахуванням відомостей про недемократичність засад проведеного референдуму (примусовість, незабезпеченість необхідного представництва населення АРК), що містилися у публікаціях ЗМІ, можна стверджувати, що на результати референдуму істотно впливала загроза застосування збройної агресії РФ на території АРК, що дійсно могло призвести до голосування окремих жителів Автономії за приєднання до РФ.

<sup>3</sup> Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією, ратифікований Законом № 13/98-ВР від 14.01.98 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643\\_006#top](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006#top)

<sup>4</sup> Артьомов І. Виклики збройної агресії як каталізатор переваг зовнішньої політики України. *Міжнародний науковий вісник*. Випуск 1-2 (19-20). Ужгород, 2019. С. 71.

<sup>5</sup> Тараненко М. М. Гібридна війна в Україні: історія і сучасність. *Вісник НУТУ «КПІ»*. *Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 3/4 (31-32), 2016. С. 194.

<sup>6</sup> Тодоров І., Тодорова Н. Українські міжрегіональні відмінності в контексті російської агресії проти України в 2014-2015 рр. *Геополітика України: історія і сучасність*: збірник наукових праць. Вип. 1 (14). / ред. кол.: І. В. Артьомов (голова) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. С. 30.

<sup>7</sup> Там само. С. 40-41.

<sup>8</sup> О легитимности Общекрымского референдума 2014 года. Аналитический доклад. Официальный сайт Постоянного Представительства Республики Крым при Президенте Российской Федерации. URL: <http://www.ppcrimea.ru/index.php/ru/ofitsialnaya-khronika/15-intervyu/459-o-legitimnosti-obshchekrymskogo-referenduma-2014-goda-analiticheskij-doklad>

Рішенням Конституційного Суду України № 2-рп/2014 від 14 березня 2014 року у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим) постанову Верховної Ради АРК від 6 березня 2014 року № 1702-6/14 визнано неконституційною, зокрема, тому, що «звуження меж існуючого кордону України, виведення будь-якого суб'єкта адміністративно-територіального устрою України з її складу, зміна конституційно закріпленого статусу адміністративно-територіальної одиниці, зокрема АРК та міста Севастополя, як невід'ємної складової частини України шляхом проведення місцевого референдуму суперечать зазначеним конституційним принципам; питання про зміну території України вирішуються виключно всеукраїнським референдумом, який призначається Верховною Радою України, а Верховна Рада АРК вийшла за межі своїх повноважень» (п. п. 4.3. – 4.5. мотивувальної частини Рішення). «Конституційний Суд України вважає, що Верховна Рада АРК, ухваливши Постанову, якою передбачено входження до складу Російської Федерації як її суб'єкта, звернення до Президента Російської Федерації та до Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації про початок процедури входження до складу Російської Федерації як суб'єкта Російської Федерації, винесення на референдум зазначених питань, порушила конституційний принцип територіальної цілісності України та вийшла за межі своїх повноважень, а отже, Постанова не відповідає ст. ст. 1, 2, 5, 8, ч. 2 ст. 19, ст. 73, п. 3 ч. 1 ст. 85, п. п. 13, 18, 20, ч. 1 ст. 92, ст. ст. 132, 133, 134, 135, 137, 138 Конституції України. Постанова також суперечить основоположним принципам суверенності та територіальної цілісності держави, закладеним у міжнародно-правових актах, зокрема принципу взаємної поваги до суверенної рівності кожної держави, що включає політичну незалежність, можливість зміни кордонів відповідно до міжнародного права мирним шляхом і за домовленістю. Внаслідок дії зазначених принципів держави-учасниці повинні утримуватися від порушення територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави шляхом застосування сили чи погрози силою або в інший спосіб, несумісний з цілями Організації Об'єднаних Націй, а також від дій, що спрямовані проти територіальної цілісності чи єдності будь-якої держави-учасниці (Статут Організації Об'єднаних Націй, Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі

1975 року, Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 року)».

Світовим співтовариством не було визнано факт приєднання АРК до території РФ, а дії РФ розглядаються як окупаційні, не зважаючи на заперечення РФ власної участі у збройному конфлікті на сході України (особливо після підтвердження факту авіакатастрофи Малайзійського Боїнгу внаслідок його ураження російською ракетою з ракетно-зенітного комплексу «Бук», яку було випущено з окупованої РФ території)<sup>10</sup>. 25 травня 2018 року Нідерланди та Австралія офіційно звинуватили РФ в авіакатастрофі<sup>11</sup>. Не Враховуючи встановлені результати розслідування, що здійснювалося представниками Ради безпеки Нідерландів, Національного бюро з розслідування авіаційних подій та інцидентів з цивільними повітряними суднами, The Boeing Company, Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO), Європейської комісії, Європейського поліцейського управління Європейської організації з безпеки аеронавігації (Eurocontrol), Міжнародної організації кримінальної поліції (Interpol) (Europol), Європейського агентства авіаційної безпеки (EASA), Національної ради з безпеки на транспорті (NTSB), а також експертів з Австралії (ATSB), Великої Британії (AAIB), Індонезії (KNKT), Італії (ANSV), Малайзії (DCA), Німеччини (BFU), Російської Федерації (Росавіація), США, Франції (BEA), а також дані звіту Bellingcat<sup>12, 13</sup>, в якому було встановлено винних осіб, на засіданні Ради Безпеки ООН у липні 2015 року було ініційовано створення міжнародного трибуналу за фактом збиття літака, але РФ ветувала таке рішення<sup>14</sup>.

<sup>9</sup> Рішення Конституційного Суду № 2-рп/2014 від 14 березня 2014 року у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-14#Text>

<sup>10</sup> MH17: Malaysia Airlines flight shot down by BUK missile fired from eastern Ukraine, Dutch Safety Board says. URL: <https://www.abc.net.au/news/2015-10-13/dutch-authorities-deliver-final-report-on-crashed-flight--mh17/6851490?nw=0&r=Gallery>

<sup>11</sup> MH17: The Netherlands and Australia hold Russia responsible. URL: <https://www.government.nl/latest/news/2018/05/25/mh17-the-netherlands-and-australia-hold-russia-responsible>

<sup>12</sup> Походження «Бука» російських терористів: розслідування Bellingcat. URL: <https://web.archive.org/web/20141113193414/http://opyr.blogspot.com/2014/11/bellingcat.html>; MH17 – Potential Suspects and Witnesses from the 53rd Anti-Aircraft Missile Brigade A Bellingcat Investigation. URL: <https://www.bellingcat.com/wp-content/uploads/2016/02/53rd-report-public.pdf>

<sup>13</sup> У Bellingcat спростовують російську версію катастрофи MH17. Українська правда (29 лютого 2016 р.). URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/02/29/7100672/>

<sup>14</sup> Росія заблокувала резолюцію РБ ООН щодо створення трибуналу по MH17. Інформаційне агентство УНІАН (29 липня 2016 р.) URL: <https://www.unian.ua/world/1106268-rosiya-zablokuvala-rezolyutsiyu-rb-oon-schodo-stvorennya-tribunalu-po-mh17.html>

16 січня 2017 року Україна подала позов до Міжнародного Суду ООН проти РФ «у зв'язку з її численними та систематичними порушеннями Конвенції про протидію фінансуванню тероризму та Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації».

19 квітня 2017 року Міжнародний суд частково задовольнив вимоги України про забезпечувальні заходи. Так, серед тимчасових заходів передбачив скасування обмеження на діяльність Меджлису кримськотатарського народу, забезпечення в АРК доступу до освіти українською мовою, за що судді проголосували одноголосно. РФ подала меморандум, в якому спростовує наявність дискримінації кримськотатарського народу. Водночас Голова Меджлису Р. Чубаров зазначив, що діяльність Меджлису кримськотатарського народу була названа в РФ екстремістською та на цій підставі заборонена Верховним судом Криму, рішення якого потім було підтверджено Верховним Судом РФ<sup>15</sup>.

У листопаді 2019 року Міжнародний суд ООН визнав свою юрисдикцію у справі та зобов'язав РФ надати пояснення по суті заявлених Україною вимог. Однак розгляд справи по суті ще не відбувся.

Міжнародне співтовариство і до 24 лютого 2022 року різко засуджувало збройну агресію РФ на сході України. Обговорення ситуації відбувалося в межах ООН, ЄС, РЄ, НАТО. Неодноразово з цього приводу проводилися засідання Ради Безпеки ООН як органу забезпечення міжнародного миру та безпеки, однак прийняття резолюцій блокувалося РФ. ЄС, попри енергетичну залежність її держав-членів від РФ, вводив проти неї жорсткі економічні санкції. Але не зважаючи на міжнародну підтримку, Україна самотійно протистояла актам збройної агресії з боку РФ.

О. Т. Волощук вказує на суперечливість позиції владних органів України щодо агресії РФ, посилячись на відсутність офіційного визнання стану війни при одночасному зверненні 27 січня 2015 року парламенту України до міжнародних організацій і національних парламентів держав світу про визнання РФ державою-агресором, підкреслюючи, що Україна є об'єктом воєнної агресії з боку РФ<sup>16</sup>. На думку вченої, не оголошення Україною стану війни підриває принцип недоторканності кордонів, а невизначеність окупованої частини території Донецької та Луганської областей призводить до неможливості

відновлення економічного розвитку цих територій<sup>17</sup>. Крім того, проголошення антитерористичної операції не забезпечувало можливість застосування всіх можливих ефективних засобів ведення війни, а також сприяло тому, що РФ наголошувала на наявності внутрішнього конфлікту на території України і уникала відповідальності за розв'язання агресивної війни<sup>18</sup>. Авторка звертає увагу, що безкарність РФ за напад на Грузію у 2008 році створювала передумови для підготовки нападу на Україну, яка замість оголошення війни проводить антитерористичну операцію<sup>19</sup>.

Історики пропонують наступну періодизацію збройної агресії РФ проти України (до 24 лютого 2022 року):

1) початковий період (з 20 лютого до початку квітня 2014 року), протягом якого відбулася окупація АРК та дестабілізація обстановки на сході та півдні країни;

2) перший період збройної агресії на сході України (з початку квітня до 5 вересня 2014 року), що характеризувався боротьбою з «гібридною агресією» РФ, звільненням силами АТО частини території Донецької та Луганської областей та відбиттям вторгнення військ РФ;

3) другий період збройної агресії на сході України (з 5 вересня 2014 року до 30 квітня 2018 року), протягом якого відбувалася локалізація конфлікту в окремих районах Донецької та Луганської областей;

4) третій період збройної агресії на сході України (з 30 квітня 2018 року до 24 лютого 2022 року), коли здійснювалася Операція об'єднаних сил<sup>20</sup>.

З 24 лютого 2022 року почався наступний етап збройної агресії вже як повномасштабна війна на території України.

Вчені-міжнародники дії РФ на території України кваліфікують як агресію<sup>21</sup>. У міжнародному праві її сутність визначена в Резолюції ГА ООН (3314) 1974 р. та у Римському статуті Міжнародного кримінального суду. Агресія характеризується тим, що є протиправним умисним діянням, пов'язаним із застосуванням збройної сили проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності держави. Її суб'єктами є держави та фізичні особи (зазвичай вищі посадовці), які реалізують

<sup>15</sup> Росія заблокувала резолюцію РБ ООН щодо створення трибуналу по МН17. Інформаційне агентство УНІАН (29 липня 2016 р.) URL: <https://www.unian.ua/world/1106268-rosiya-zablokuvala-rezolyutsiyu-rb-oon-schodo-stvorenniya-tribunalu-po-mh17.html>

<sup>16</sup> Про Звернення Верховної Ради України до ООН, Європейського парламенту, Парламентської асамблеї РЄ, Парламентської асамблеї НАТО, Парламентської асамблеї ОБСЄ, Парламентської асамблеї ГУАМ, парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором: Постанова Верховної Ради України від 27 січня 2015 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/129-19>

<sup>17</sup> Волощук О. Т. Агресія Росії проти України: міжнародно-правові наслідки. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. №3(15), 2017. С. 131.

<sup>18</sup> Cheban V. Types And Forms Of International Legal Responsibility Of The International (Intergovernmental) Organizations *European Journal of Law and Public Administration*. Volume 2. 2015. P. 23.

<sup>19</sup> Волощук О. Т. Вказ. праця. С. 131.

<sup>20</sup> Власов В., Кульчицький С. Історія України (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД, 2019. С. 226.

<sup>21</sup> Антонович М. М. Українська революція гідності, агресія РФ і міжнародне право : [монографія] / М. М. Антонович, Б. В. Бабін, М. О. Баймуратов, І. А. Березовська, І. Г. Білас; Укр. асоціація міжнар. права. Київ : К.І.С., 2014. 1013 с.

таку злочинну політику держави. Об'єктом агресії є держава (її суверенітет, територіальна цілісність і політична незалежність), а тому її мета полягає у захопленні території іншої держави, ліквідації незалежності тощо.

Агресію РФ більшість вчених, політиків, громадських діячів визначають як гібридну війну, під якою розуміють «сукупність заздалегідь підготовлених та оперативно реалізованих дій військового, дипломатичного, економічного, інформаційного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних цілей. Її ключове значення полягає в підпорядкуванні інтересів однієї держави іншій в умовах формального збереження політичного устрою країни. До базових компонентів гібридної війни можна віднести традиційні та нестандартні загрози, тероризм, підірвні дії, новітні й нешаблонні технології для протидії супротивникові, який є більш могутнім у військовому та політичному плані»<sup>22</sup>.

О. Т. Волощук звертає увагу, що РФ протягом тривалого періоду часу є не тільки розробником концепції гібридної війни, а й активним її втілювачем у практиці міжнародних відносин (Придністров'я, Південна Осетія та Абхазія, Нагірний Карабах)<sup>23</sup>. Крім того, М. М. Тараненко аналізує аналогічні випадки в історії вітчизняного державотворення, що відбувалися на початку XIX ст. при створенні УНР у 1917 – 1918 р.р. Прояви гібридної війни спостерігалися й у посяганні РФ на суверенітет Фінляндії у 1917 р. та 1939 р., Польщі, Китаю, Румунії, країн Центральної Азії. В усіх згаданих державах випадки гібридної війни не мали позитивного результату, лише в Україні більшовики утворили УРСР<sup>24</sup>.

Серед типових ознак гібридної війни вчені називають використання стороною-агресором нерегулярних збройних формувань (ЛНР і ДНР, діяльність яких контролюється, планується, керується російськими військовими, забезпечується фінансовою, військовою, збройною та матеріально-технічною допомогою) при класичному веденні війни (військовослужбовці, їх одяг, техніка однак не мають розпізнавальних знаків), створення уявлення про публічну непричетність агресора до збройного конфлікту (прихована участь), використання кібервійни та інформаційної інтервенції (у тому числі постійна дезінформація у російських ЗМІ)<sup>25</sup>, здійснення нападу без офіційного оголошення, нехтування нормами міжнародного, зокрема, гуманітарного права, в тому числі невиконання міжнародних зобов'язань (Будапештського меморандуму 1994 р., Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між

Україною та Російською Федерацією 1998 р.). Таке невиконання РФ обґрунтовувала створенням в Україні нової держави внаслідок державного перевороту (Революції Гідності) 2014 р., проте така аргументація не відповідає нормам і принципам міжнародного права щодо добросовісного виконання договірних зобов'язань, тим більше, що дипломатичні відносини між Україною та РФ не припинялися. Видається цікавим факт, що у 2015 році Державною Думою РФ був скасований примат міжнародного права у національному законодавстві<sup>26</sup>.

Під час збройної агресії 2014 – 2022 рр. РФ здійснювала руйнування економічної інфраструктури України не тільки шляхом спричинення безпосередніх збитків від військових дій, але й внаслідок вивезення з тимчасово окупованих територій на територію РФ промислових підприємств<sup>27</sup>.

Для вирішення збройного конфлікту дипломатичним шляхом Тристоронньою контактною групою з мирного врегулювання ситуації в Донецькій і Луганській областях були ухвалені Мінські домовленості: Мінський протокол – угода про тимчасове перемир'я у війні на Сході України 2014 р., Меморандум про виконання положень Протоколу за результатами консультацій Тристоронньої контактної групи стосовно кроків, спрямованих на імplementацію Мирного плану Президентів України і Російської Федерації, 2014 р. і Комплекс заходів щодо виконання Мінського протоколу 2015 р. Протокол про тимчасове перемир'я був підписаний 5 вересня 2014 р. представниками ОБСЄ, України та РФ у присутності представників так званих ЛНР та ДНР. У другому раунді переговорів 11-12 лютого 2015 р. за участю «нормандської четвірки» з метою деескалації збройного конфлікту був розроблений та ухвалений комплекс заходів з виконання мінських угод. Навколо цих документів і досі тривають дискусії, оскільки вони, з одного боку, були спрямовані не на вирішення, а на замороження конфлікту, а з іншого – немає єдності думок щодо юридичної сили (обов'язковості) цих домовленостей, а відповідно – і щодо їх виконання, зокрема, через певні невідповідності процедури їх укладання Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., зокрема, через їх підписання особами без достатніх повноважень. Саме тому провідні українські науковці-міжнародники наголошують на тому, що Мінські домовленості є актом міжнародного політичного характеру і не є у сенсі міжнародного права міжнародним договором.

<sup>22</sup> Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Вів ат, 2015. С. 27.

<sup>23</sup> Волощук О. Т. Вказ. праця. С. 132–133.

<sup>24</sup> Тараненко М. М. Вказ. праця. С. 191–192.

<sup>25</sup> Там само. С. 191.

<sup>26</sup> Радковець Ю. Гібридна війна Росії проти України: уроки та висновки. *Аналitика. Укрінформ* (24 жовтня 2016 р.). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2107122-gibridna-vijna-rosii-proti-ukraini-uroki-ta-visnovki.html>

<sup>27</sup> Яшин І. Гібридна агресія Кремля. *Аналitический обзор*. 2017. URL: <http://docplayer.com/29710042-Ilya-yashin-gibridnaya-agressiya-kremlya-analiticheskiy-obzor.html>



У вересні 2015 року Україна звернулася до Міжнародного кримінального суду із Заявою про визнання юрисдикції суду щодо злочинів проти людяності та воєнних злочинів, скоєних на території України, починаючи з 20 лютого 2014 року і по теперішній час, вищими посадовими особами РФ та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР»<sup>28</sup>. Прокурори Міжнародного кримінального суду у грудні 2020 року ухвалили рішення про наявність підстав для початку офіційного розслідування за позовом України щодо воєнних злочинів і злочинів проти людяності на Сході України і в анексованому Криму<sup>29, 30</sup>.

Для оцінки дій РФ на території України і визначення результатів майбутнього судового процесу України проти РФ у Міжнародному Суді ООН О. Т. Волощук наводить справу «Нікарагуа проти США» 1986 року про порушення права застосування сили щодо Нікарагуа<sup>31</sup>. У рішенні Суд зазначив, що навчанням, озброєнням, постачанням, фінансуванням, наданням провіанту або заохоченням іншим чином, підтримкою та наданням допомоги військовими та воєнізованими діями іррегулярним антиурядовим формуванням в Нікарагуа і проти Нікарагуа, США діяли проти Республіки Нікарагуа в порушення зобов'язань в межах міжнародного звичаєвого права не втручатися у справи іншої держави. Спрямування або надання дозволу на здійснення польотів у повітряному просторі іншої держави є порушенням суверенітету цієї держави; встановлення мін у територіальних водах іноземної держави є порушенням зобов'язань в рамках міжнародного звичаєвого права використовувати силу проти іншої держави, не втручатися у її справи, не порушувати її суверенітет і не перешкоджати мирній морській торгівлі. Суд зобов'язав США відшкодувати всю спричинену шкоду<sup>32</sup>.

Протягом 2014 – 2021 років питання збройного конфлікту РФ та України було предметом обговорень у діяльності міжнародних організацій (ООН, ЄС, НАТО, ПАРЄ, ОБСЄ), які через спостерігачів і

створювані міжнародні комісії систематично брали участь в аналізі перебігу подій і здійснювали пошук механізмів урегулювання конфлікту.

22 лютого 2022 року відбулося засідання Ради Безпеки ООН через визнання Росією незалежності «Л/ДНР» та оголошення інформації про введення військ РФ на територію України, на якому рішення РФ про визнання «ЛНР» та «ДНР» було визнано порушенням територіальної цілісності та суверенітету України, що суперечить Статуту ООН, та обговорювалося питання реальності повномасштабного конфлікту, вирішення якого пропонувалося здійснити дипломатичним шляхом<sup>33</sup>.

24 лютого 2022 року після нападу РФ на Україну 140 країн світу підтримали рішення про негайне припинення військових дій РФ проти України, але через його ветовання постійним представником РФ у Раді Безпеки ООН остання не змогла прийняти резолюцію про визнання агресії РФ стосовно України.

Після початку повномасштабної збройної агресії РФ 24 лютого 2022 року Генеральна Асамблея та Рада Безпеки ООН вже неодноразово скликалися для обговорення численних питань щодо ситуації в Україні. Однією з проблем ухвалення рішень Радою Безпеки ООН стало використання вето РФ, зокрема при ухваленні резолюції 24 лютого щодо засудження військового нападу РФ на Україну. 27 лютого 2022 року була ухвалена резолюція (S/RES/2623(2022) Ради Безпеки ООН про скликання спеціальної Генеральної Асамблеї ООН щодо України на підставі резолюції 377 (V) «Єднання заради миру»<sup>34</sup>. За цією резолюцією у випадках відсутності однастайності між п'ятьма постійними членами Ради Безпеки для виконання її обов'язку з підтримки міжнародного миру та безпеки, якщо є підстави вбачати загрозу миру або акт агресії, питання негайно розглядається Генеральною Асамблеєю ООН для надання рекомендацій членам ООН щодо колективних заходів, включаючи – у випадку порушення миру або акту агресії – застосування, коли це необхідно збройних сил для підтримки та відновлення міжнародного миру та безпеки<sup>35</sup>.

3 метою вирішення проблеми застосування права вето і для забезпечення дієздатності Ради Безпеки ООН щодо реагування на кризові ситуації за ініціативою Ліхтенштейна був розроблений проект резолюції, якою передбачено обов'язок країни, яка

<sup>28</sup> Варенікова В. Звернення до Гаазького трибуналу – це шанс для України покарати винних. Юридична газета (22 вересня 2015 р.). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/zvernennya-do-gaazkogo-tribunalu--ce-shans-dlya-ukrayini-pokarati-vinnih.html>

<sup>29</sup> Сидоржевський М. МКС вирішив розслідувати воєнні злочини на Донбасі й в Криму. Deutsche Welle (11 грудня 2020 р.) URL: <https://www.dw.com/uk/mks-vyrishyv-rozsliduvaty-voenni-zlochyny-na-donbasi-y-v-krymu/a-55913155>

<sup>30</sup> Statement of the Prosecutor, Fatou Bensouda, on the conclusion of the preliminary examination in the situation in Ukraine. Snternational Criminal Court: official site. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-prosecutor-fatou-bensouda-conclusion-preliminary-examination-situation-ukraine>

<sup>31</sup> Волощук О. Т. Вказ. праця. С. 134.

<sup>32</sup> Дело о военной и военизированной деятельности Никарагуа и против Никарагуа (Никарагуа против Соединенных Штатов Америки): Решение от 27 июня 1986 года. Краткое изложение решений, консультативных заключений, постановлений Международного Суда. 1948-1991 годы. ООН, Нью-Йорк, 1993. С. 199. URL: [https://legal.un.org/iccsummaries/documents/russian/st\\_leg\\_serfl.pdf](https://legal.un.org/iccsummaries/documents/russian/st_leg_serfl.pdf)

<sup>33</sup> Засідання Ради Безпеки ООН через визнання Росією незалежності «Л/ДНР»: прямий ефір. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zTgdX8JsXY>

<sup>34</sup> Резолюция 377 (V) Генеральной Ассамблеи ООН «Единство в пользу мира» (3 ноября 1950 года). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_600#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_600#Text)

<sup>35</sup> Security Council Calls Emergency Special Session of General Assembly on Ukraine Crisis, Adopting Resolution 2623 (2022) by 11 Votes in Favour, 1 Against, 3 Abstentions. United Nations (27 ebruar 2022). URL: <https://www.un.org/press/en/2022/sc14809.doc.htm>

має право вето, роз'яснювати причини блокування документу. Ще на стадії проектної роботи резолюція була підтримана 57 державами<sup>36</sup>. 26 квітня 2022 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію про порядок використання права вето у Раді Безпеки, яка була підтримана 83 державами<sup>37</sup>.

Екстрена спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН щодо кризи в Україні розпочалася 28 лютого 2022 р., а 2 березня 2022 р. на її засіданні була прийнята Резолюція A/ES-11/L.1 «Агресія проти України», затверджена 141 державою-членами ООН, якою встановлені, зокрема, вимоги до РФ щодо негайного припинення застосування сили проти України та утримання від будь-якої подальшої протиправної загрози силою або її застосування проти будь-якої держави-члена; негайного, повного та беззастережного виведення всіх своїх збройних сил з території України в її міжнародно-визнаних кордонах, негайного та беззастережного скасування рішення, що стосується статусу окремих районів Донецької та Луганської областей України; тощо<sup>38</sup>.

Протягом березня відбулося декілька засідань Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН. Так, 11 березня 2022 року Рада Безпеки ООН була скликана РФ для обговорення питання щодо військово-біологічної діяльності США на території України, на якій не були підтвержені звинувачення РФ<sup>39</sup>.

У цей час відбувалося засідання Міжнародного Суду ООН у справі Україна проти РФ «Щодо звинувачень у вчиненні геноциду відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього». 16 березня 2022 року Міжнародний Суд ООН видав наказ щодо застосування тимчасових заходів у справі Україна проти РФ, яким ухвалила: 1) РФ має негайно зупинити військові дії, які вона розпочала 24 лютого 2022 року на території України; 2) РФ має забезпечити, щоб будь-які військові або нерегулярні збройні формування, які можуть керуватися або підтримуватися нею, а також будь-які організації та особи, які можуть підлягати її контролю або керівництву не вживали жодних заходів для підтримки вказаних у попередньому пункті військових дій; 3) обидві Сторони повинні утриматися від будь-яких дій, які можуть загострити чи поглибити спір у Суді або ускладнити

його вирішення<sup>40</sup>. Однак це рішення не було виконано РФ, яка продовжує нехтувати принципами міжнародного публічного права і порушувати його норми.

17 березня було скликано екстрене засідання Ради Безпеки ООН щодо гуманітарної ситуації в Україні<sup>41</sup>.

23 березня на засіданні Ради Безпеки ООН пропонувалася «гуманітарна» резолюція РФ щодо України, яка закликала «до припинення вогню для евакуації цивільного населення, яке досягнуто на основі переговорів», за яку проголосували лише КНР і РФ, а інші 13 членів Ради Безпеки утрималися<sup>42</sup>.

24 березня Генеральна Асамблея ООН ухвалила рішення з вимогою про негайне припинення військових дій РФ проти України і резолюцію «Гуманітарні наслідки агресії проти України».

29 березня року відбулося засідання РБ ООН щодо гуманітарної ситуації в Україні.

5 квітня Великобританія скликала Засідання Ради Безпеки ООН щодо воєнних злочинів в Україні, на якому висловлювалися пропозиції щодо виключення РФ з Ради ООН з прав людини<sup>43</sup>.

7 квітня відбулося засідання Генеральної Асамблеї ООН, на якому рішенням 93 країн було прийнято резолюцію про припинення роботи РФ у Раді ООН з прав людини через грубі та систематичні порушення прав людини в Україні російськими військовими.

27 квітня ПАРЄ в ухваленій резолюції закликала створити міжнародний трибунал для розслідування воєнних злочинів РФ в Україні, а 28 квітня 2022 року за ухвалення резолюції щодо невідкладного його створення проголосувало 115 депутатів ПАРЄ<sup>44</sup>. Крім того, 27 квітня РФ виключили із Всесвітньої туристичної організації ООН.

Слід також зазначити, що 25 лютого 2022 року прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан (Велика Британія) ініціював розслідування злочинів РФ проти України, кваліфікуючи дії РФ як військові злочини та злочини проти людства<sup>45</sup>.

<sup>36</sup> Генассамблея ООН готує механізм «отчетности» за право вето. АА (20 квітня 2022 р.). URL: <https://www.aa.com.tr/ru/анализ-новостей/генассамблея-оон-готовит-механизм-отчетности-за-правовето/2568259#menu-icerik>

<sup>37</sup> Генеральная Ассамблея будет требовать объяснений за применение вето в Совбезе ООН. Сайт ООН. URL: <https://news.un.org/ru/story/2022/04/1422682>

<sup>38</sup> Резолюція «Агресія проти України». Ізбірком (3 березня 2022 р.). URL: <https://izbirkom.org.ua/publications/mir-24/2022/rezolyuciya-agresiya-proti-ukrayini/>

<sup>39</sup> Росія ініціює скликання засідання Ради безпеки ООН через «військово-біологічну діяльність США в Україні». Радіо. Свобода (11 березня 2022 р.). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-uf-oon-radbez/31747527.html>

<sup>40</sup> Питання та відповіді: Наказ Міжнародного Суду ООН про тимчасові заходи у справі Україна проти Російської Федерації. *Just Security*. URL: <https://www.justsecurity.org/80814/qa-icj-order-on-provisional-measures-ukraine-russia-ua/>

<sup>41</sup> Екстрене засідання РадБезу ООН щодо гуманітарної ситуації в Україні. Ізбірком (17 березня 2022 р.). URL: <https://izbirkom.org.ua/video/mir-24/2022/ekstrene-zasidannya-radbezu-oon-shodo-gumanitarnoyi-situaciyi-v-ukrayini/>

<sup>42</sup> Радбез ООН відхилив російську «гуманітарну» резолюцію щодо України. LB.ua (24 березня 2022 року). URL: [https://lb.ua/world/2022/03/24/510780\\_radbez\\_oon\\_vidhiliv\\_rosiysku.html](https://lb.ua/world/2022/03/24/510780_radbez_oon_vidhiliv_rosiysku.html)

<sup>43</sup> Засідання Ради Безпеки ООН щодо воєнних злочинів в Україні: прямий ефір. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pOx8MvyyvB94>

<sup>44</sup> ПАРЄ підтримала створення трибуналу для розслідування воєнних злочинів Росії. *Суспільне. Новини* (28 квітня 2022). URL: <https://suspihne.media/233667-pare-pidtrimala-stvorennatribunalu-dla-rozsliduvanna-voennih-zlociniv-rosii/>

<sup>45</sup> Матяш Т. Прокурор у Гаазі самостійно ініціював початок розслідування злочинів Росії проти України. LB.ua (28 лютого 2022 р.). URL: [https://lb.ua/world/2022/02/28/507416\\_prokurator\\_gaazi\\_samostiyno.html](https://lb.ua/world/2022/02/28/507416_prokurator_gaazi_samostiyno.html)

Позов проти РФ за війну в Україні до Міжнародного кримінального суду подали 39 держав<sup>46</sup>. 3 березня 2022 року передова група Міжнародного кримінального суду виїхала до України для розслідування воєнних злочинів, скоєних на її території.

Підсумовуючи результати діяльності Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН слід сказати, що 29 квітня 2002 р. Генеральний секретар ООН А. Гутерреш визнав нездатність Ради Безпеки ООН запобігти війні та зупинити її<sup>47</sup>.

Не зважаючи на численні порушення норм міжнародного права владою РФ, слід відзначити й існування певних політичних факторів, що стали додатковою передумовою для відкритої збройної агресії РФ, яка розпочалася 24 лютого 2022 року.

Напередодні президентських виборів 31 березня 2019 року відбулося ухвалення законопроекту «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)». Цей законопроект був ініційований П. О. Порошенком як невідкладний у вересні 2018 року і ухвалений 19 лютого 2019 року. У Пояснювальній записці до законопроекту наголошувалося на необхідності інтеграції України до європейського співтовариства, містилися посилання на Договір про Європейський Союз 1992 року, результати Бухарестського самміту НАТО 2008 року. Проте необхідно підкреслити, що попри тривалість відносин України і НАТО, що розпочалися зі вступу у 1991 році України до Ради північноатлантичного співробітництва та програми «Партнерство заради миру» (1994 рік), саме на саміті 2008 році у Бухаресті, зокрема, через агресію РФ щодо Грузії, питання вступу України та Грузії до Організації Північноатлантичного договору було відкладено на невизначений період. Крім того, позиція Альянсу пояснювалася невизначеністю політичної ситуації в країні. Необхідно підкреслити, що В. Путін заперечував проти вступу України до НАТО ще у 2002 році, і у 2008 році знову наголошував на цьому. Німеччина, Франція, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Італія, Іспанія, Угорщина, заперечуючи вплив Росії, посилались на відсутність підтримки євроатлантичної інтеграції всередині України<sup>48</sup>. 10 грудня 2021 року у заяві Міністерства закордонних справ РФ зазначено: «У корінних інтересах європейської безпеки необхідно офіційно дезавувати рішення

Бухарестського самміту НАТО 2008 року про те, що «Україна та Грузія стануть членами НАТО», як таке, що суперечить зобов'язанню лідерів усіх держав-учасниць ОБСЄ – «не зміцнювати свою безпеку за рахунок безпеки інших. Усі ці документи були підписані найвищими керівниками держав-учасниць ОБСЄ, включно зі всіма країнами НАТО»<sup>49</sup>.

Виходячи з викладеного, виникає запитання: враховуючи позицію держав-членів НАТО, громадську думку населення України (вступ підтримували лише 54%), неадекватну реакцію Президента РФ на бажання вступу до НАТО Грузії та України (зокрема, агресія до Грузії у 2008 р., а тепер і щодо України), чи було вкрай необхідним включати до тексту Основного Закону України положення про «реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору»? З урахуванням принципів міжнародного публічного права суверенності держав, невтручання у внутрішні справи, визначення засад зовнішньої політики є виключним правом держави та народу як джерела влади. Водночас Конституція повинна відповідати ознаці стабільності (наприклад, Конституція США є чинною більше 200 років) і не змінюватись після кожних виборів Президента. Тому можна стверджувати, що поява відповідних змін в Основному Законі України у 2019 році (напередодні президентських виборів) могло відіграти роль лакмусового папірця для подальшої реалізації імперіалістичних ідей В. Путіна щодо запобігання будь-яким шляхом (включаючи акт збройної агресії) вступу України до НАТО. Ці заяви представників політичної влади РФ і зараз лунають у ЗМІ та в межах міжнародних організацій.

Ще одним моментом, на якому акцентують увагу політики РФ, є мовне питання, що подається як «дискримінація російської мови». 29 квітня 2019 року (вже у період президентських виборів) П. Порошенко підписав Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі – Закон), яким було закріплено обов'язок кожного громадянина володіти державною (українською) мовою (ст. 6 Закону)<sup>50</sup>. Для забезпечення сприяння функціонуванню української мови як державної в усіх сферах суспільного життя був утворений спеціальний орган – Уповноважений із захисту державної мови (ст. 49 Закону), а ст. 57 Закону встановлюється порядок притягнення до адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання за порушення закону щодо засто-

<sup>46</sup> Лисогор І. Міжнародний кримінальний суд оприлюднив список держав, які подали позов проти Росії за війну в Україні. *LB.ua* (3 березня 2022 р.). URL: [https://lb.ua/world/2022/03/03/507789\\_mizhnarodniy\\_kriminalniy\\_sud.html](https://lb.ua/world/2022/03/03/507789_mizhnarodniy_kriminalniy_sud.html)

<sup>47</sup> Гутерреш визнав нездатність Радбезу ООН зупинити війну проти України. *Укрінформ* (29 квітня 2022 р.). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3470252-guterres-viznav-nezdatnist-radbezu-oon-zupiniti-vijnu-proti-ukraini.html>

<sup>48</sup> Головка В. Бухарестський самміт НАТО. Цей день в історії. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0404Q/>

<sup>49</sup> Заявление МИД России о диалоге с США и другими странами Запада относительно выработки гарантий безопасности. *МИД: официальный сайт* (10 декабря 2021 г.). URL: [https://archive.mid.ru/foreign\\_policy/news/-/asset\\_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4991520](https://archive.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4991520)

<sup>50</sup> Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 29 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

сування державної мови у сфері обслуговування споживачів (накладання штрафу).

Законом передбачався поступовий перехід до застосування державної мови в усіх сферах життєдіяльності: у січні 2021 року – у сфері обслуговування при спілкуванні з клієнтами та відвідувачами, у червні 2021 року – у сфері книговидавання і книгорозповсюдження, у липні 2021 року – у сфері культури і туризму, з 16 січня 2022 року – загальнодержавні газети і журнали, ще через 30 місяців – друковані ЗМІ місцевої сфери розповсюдження, у червні 2022 року – у сфері користувацьких інтерфейсів комп'ютерних програм та веб-сайтів тощо. Стаття 21 Закону, що регулює використання державної мови в освітній сфері згідно з п. 3 Прикінцевих та перехідних положень застосовується з урахуванням тих особливостей, що особи, які належать до корінних народів, національних меншин України і розпочали здобуття загальної середньої освіти до 1 вересня 2018 року мовою відповідного корінного народу чи відповідної національної меншини України (крім осіб, визначених абзацом другим цього пункту), продовжують здобувати таку освіту до 1 вересня 2020 року відповідно до правил, які існували до набрання чинності цим Законом, з поступовим збільшенням кількості навчальних предметів, що вивчаються українською мовою.

Таким чином, нормальне практичне впровадження прийнятого Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» свідчить виключно про «підвищення» статусу української мови та створення державою умов для її належного вивчення і застосування всім населенням держави. Однак в аналітичній записці «Актуальні проблеми забезпечення функціонування української мови як державної» О. М. Литвиненко вказує, що однією з проблем у цій сфері є відсутність закону про порядок реалізації мовних прав корінних народів, національних меншин, оскільки чинний Закон України «Про національні меншини в Україні» містить лише дві статті з цього питання, які мають надто загальний та декларативний характер, стосуються лише мовних прав національних меншин. Автор підкреслює відсутність норм, якими врегульовані статус і права, у тому числі й мовні, корінних наро-

дів<sup>51</sup>. При цьому на думку громадян України, мовне питання має суто політичний і локальний характер<sup>52</sup>.

Таким чином, вирішення мовного питання повинно відбуватися шляхом подальшого вдосконалення законодавства у цій сфері (зокрема, заповненням прогалин правового регулювання) при здійсненні виваженої державної політики у цій сфері (тобто без політизації даного процесу).

### Висновки

На підставі викладеного, можемо зазначити, що аналіз норм Резолюції Генеральної Асамблеї ООН (3314) 1974 р. та інших норм міжнародного права свідчить, що РФ є країною-агресором, яка, не зважаючи на міжнародний осуд її збройного нападу на територію України, застосування економічних санкцій, спрямованих на припинення збройного конфлікту, продовжує ігнорувати і зухвало порушує принципи міжнародного публічного права, які формувалися як фундамент міжнародного миру і безпеки, та міжнародні зобов'язання. Не зважаючи на негативну реакцію держав світу, спроби Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН зупинити збройну агресію РФ, сьогодні дії агресора залишаються безкарними (хоча і з оптимістичними прогнозами щодо подальшою перспективи міжнародної кримінальної відповідальності посадовців РФ), а міжнародні механізми забезпечення міжнародного миру і безпеки підлягають трансформації та вдосконаленню (пошук моделі відбувається зараз в органах ООН). На жаль, Україна, відмовившись від ядерного статусу, опинилася в залежності від інших держав світу, які сьогодні, на щастя, надають усебічну підтримку у перемозі України в збройному конфлікті, забезпечуючи підтримку суверенітету Української держави, її територіальної цілісності та незалежності.

<sup>51</sup> Литвиненко О. М. Актуальні проблеми забезпечення функціонування української мови як державної: аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень (8 квітня 2021 року. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/aktualni-problemi-zabezpechennya-funkcionuvannya-ukrainskoi>

<sup>52</sup> Шосте загальнонаціональне опитування: мовне питання в Україні (19 березня 2022 р.). Соціологічна група «Рейтинг» (25 березня 2022 р.). URL: [https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language\\_issue\\_in\\_ukraine\\_march\\_19th\\_2022.html](https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march_19th_2022.html)

### Інформація про автора:

**Остапенко Олена Геннадіївна,**

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового регулювання економіки

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

9А, пр. Науки, м. Харків, 61166, Україна

### Information about the author:

**Ostapenko Olena Hennadiivna,**

PhD in law,

Associate Professor at the Department of Legal Regulation of the Economics

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

9A, Nauki Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine